

IKU AKPARATA: AKWAMOUZU NWAANYI N'OBODO OGWU

Anthonia Chinyere Ephraim-Chukwu
Ngalaba Amumamu Igbo, Afrika na
Eshia Mahadum Nnamdi Azikiwe, Oka Steeti
Anambara, Naijiria
07030876604
toniaephraim1@gmail.com

Umjedemede

Ndi ocha wetara uka n'ala Igbo dakwasiri n'omenaala Igbo, katoo ya ma mebi kwaa otutu n'ime ha. Nke a mere na imerime ndi ogbona-etolite ugbo a amaghi omenaala obodo ha, otu n'ime omenaala ndi ahụ bu iku akparata. Mbunuu che nchocha a bu ichoputa ma o nwere ajo ihe a na -eme mgbe a na-aku akparata n'akwamozu nwaanyi n'Ogwu mere ndi uka ji machie ndi na-aga uka igba egwu akparata. Ebe otutu n'ime omenaala Igbo nozi n'onu onwu, o di mkpa ka edeputa ha n'akwukwo ka ogbo na-abia n'ihu nwee ike guo ma matakwa omenaala ha. E mere nchocha a bu iku akparata akwamozu nwaanyi n'obodo Ogwu iji hu na otu n'ime omenaala a na-eme n'Ogwu di na Steeti Enugwu efughi efu. Nke a ga-eme ka ndi guru akwukwo a mata na omenaala Igbo di mma. Usoro agbasoro mee nchocha a bu usoro sovee. Nwanchocha gbara ndi mmadu ajuju onu site n'ogbe iri di n'Ogwu. O gakwara ebe a na-eme mmemme akwamozu nwaanyi lelee ka esi agba egwu akparata nakwa mmemme niile a na-eme tupu a kuoro ndi na-akwa nne ha akparata. Site n'ihe ndi agbara ajuju onu zara, a choputara na o nweghi ajo ihe obula a na -eme n'iku akparata. O bu mmaja ka a na-amaja ndi akwaghi nne ha ka ha wee gbaa mbokwaa nne ha maka na nkwenye ndi Igbo, ozu akwaghi akwa na-akwughari na amanri mmuo na mmadu na-achọ onye o ga-ememila.

Ndubata

Akwamozu bu otu n'ime otutu mmemmeodinaala a na-emere onye nwuruanwun'ala Igbo. O bu mmemmengabiga a na-emere onye Igbo obula

tozurueto zu ma o nwuo iji mee ka o nweeikesorondijichie ibe ya keta oke n'ala mmuo. O bu emume ejia kwanyere onye nwuru onwu di mma ugwu nihina ndi Igbokwenyerena onye a kwaghi akwa anaghi abanye n'ulo ebe ndi ozon na maobusoro ha keta oke. Onye akwaghi akwa na nkwenye ndi Igbo na -akwun'ezi, o naghiaaba n'ulon'ala mmuo. O bu nkwenye a mere Achebe (1964) jiri kowaa ka Ogbuefi Amalu siri juwapuisi oge umu ya garan'arusi ka ha juo ya ma o ga-ekwe ka ha hapukwommemeakwamozu ya bu nwamaadi ebe obunandi Umuhiaeribeghi ji ohuru.

Na nkwenye ndi Igbo, ozuakwaghi akwa na-akwugharin'amanri mmuo na mmadu na-achonumu mmadu ha ga-ememila. O bu ozu ndi ahukwaghi akwa bummuo mfehari e nwere n'udi mmuo di iche iche di na nkwenye ndi Igbo. O bu ya mere na mmadu nwuo, a na-agba mbonuna a kwara onye ahukwa ka o were nwee ike ruo ebe ndi ozon na ma zukwa ike n'udo n'ala mmuo. N'otutu obodo n'ala Igbo, a na-akwa ndi ntorobia ma ha nwuo mana abia n'okpuru ochichi Ogwu, obodo di ka, Ihe, Ogwugwu, Amaorie, Oweli Kootu, Agboogwugwu na Ituku anaghi emere ndi ntorobia mmemme akwamozu ma ha nwuo. N' obodo Ogwu, a naghimere onye amughi nwa mmemme akwamozu, ihe kpata nke a bu na ha kwenyere na onye obula a muru kwesiri imuta onye ozon tupo o nwuo.

O bu niihi nke a ka ndi Ogwu ji asi na onye amutaghi nwa enweghi ihe o mere n'awa maka o mutaghi onye ga-eme akwamozu ya.

N'Ogwu, o bu umu maobu nwa mmadu muru na-eme mmemme akwamozu onye ahukwa ka o zuo oke site n'igba egwu abuo eji akwa mmadu n'Ogwu. Egwu ndi a bu ikpa na opieke/akparata. Nwoke muru nwa nwuo n'Ogwu, a na-akuru umu ya ndi nwoke ikpa ka ha gbaa. O buru na nwaanyi anwu, a na-akuru umu ya niile opieke ka ha gbaa. O bu mgbe a akuru umu onye lara mmuo ikpa maobu opieke ha gbaa, ka ndi Ogwu kwenyere na akwaala onye ahukwa. Niihi nke a, o bu naani ndi tozuru etozu ka a na-emere mmemme akwamozu. Nditozuru etozu n'Ogwu bu nwoke na nwaanyi luru maobu alughi di na nwunye mana onye ahumutara nwa a ga-akuru otu n'ime egwu abuo ndi a: ikpa maobu opieke/akparata.

Ikwa ihe buakparata n'Ogwu

Maazi Nwabumma bu onye a gbara ajuru onu kowara na akparata bu ibe osisi ogirisi maobu mbam anu a turu atu nke e ji aku egwu akparata n'akwamozu nwaanyi n'Ogwu. Akparata abughi ihe onye obula na-atu maobu emeputa di ka esi atu odo maobu isi mmanwu n'obodo Ogwu. Nwaamadi a kowara na o nwere otuogbe o bunani ha na-atu akparata, ogbe ahubumuhu. O kwakwara na n'ime ogbe iri di n'Ogwu, na umunna obula nwere akparata nke hanke ha zutara n'aka ndi o bu oru ha itu

akparata n'Umuhu. O bu ya mere na a na -akwa ozu nwaanyi, umunna nwaanyi a na-akwa ga-achiri akparata nke ha gawa akwamozu ada ha nwaanyi lara mmuo maka ikuru umudiala ha egwu. O siriri na o buru na akughiri akparata ahụ, ihe o putara bu na akwaghinwaanyi ahụ akwa n'Ogwu. O bu niihi nke a ka o ji di mkpa na umudiala na ndi ikwunne ha ga-adi na mma. O buruna nwadiala na ndi ikwunne ya na-ese okwu tupu nne ya anwu, o ga-esiri ya ike na mmemme akwamozu nne yanihi na ndi ikwunne ya ga-achọ ka ha naputa ya nnukwu ego ma o jiego maobu na o jighi ego.

N'ichekwaba akparata na nlekota ya anya, Maazi Nwabumma kowara na o bu nwoke kachasi buru okenye na umunna obula na -achido akparata umunna ha. O buru na akparata umunna obula efuo, ha ga-aga n'Umuhu ga zuchie ya maobu ha ewere ego gaa nata umunna ozọ akparata nke ha ma o buru na ha choro iga akwamozu mgbe ha azuchibeghi akparata ha furu efu. O kwuru na ego umunna akparata ha furu efu ga-akwu wee nata umunna ozọ akparata ha bu ego oru a na-akwu dimkpa nwoke n'oru ubochi n'Ogwu. Nwaamadi a gara n'ihu kwuo hooaha na agaghi asi na akwara nwaanyi obula n'Ogwu ma o buru na ndi ikwunne umudiala na-akwa ozu nne ha abiaghi n'ubochi ha kwara nne ha wee kuro ha akparata ka ha gbaa. O bu ubochi Afọ na Eke ka eji aku akparata n'akwamozu nwaanyi. Nke a bu niihi na ahia abuo e nwere n'Ogwu bu Ori na Nkwọ. O bu n'ubochi ahia abuo ndi a ka a ga-azuta ihe ndi aga-eji me mmemme akwamozu.

Maazi Nwabumma kowakwara na a ga-akuriri akparata n'ubochi akwamozu tupu anyanwu adaa. O buru na akughiri akparata site n'esemokwu anyanwu wee daa, a ga -ebidokwa akwamozu ahụ n'isi oge ozọ wee ruo mgbe a ga-aku akparata tupu anyanwu adaa. Nke a bu niihi na ndi Ogwu kwenyere na o bu n'anyanwu ka akparata si adoro ike o ji edula nwaanyi a na-eme akwamozu ya n'ala mmuo. Anyanwu na-enyekwa ndi otu nwaanyi lara mmuo ihe n'uzo mgbe ha duru yana-alaghachi n'ala mmuo. Nke a mere o ji di mkpa na a ga-edozi esemokwu obula daputara n'etiti ndi ikwunne na umudiala ha, mee ngwangwa ma hukwa na ihe niile e ji eme mmemme iku akparata zuru oke tupu e bido mewe ya. Maazi Nwabumma kowara na o bu ihe ndi a mere ndi Ogwu ji ekwu na o kara di mfe ikwa nwoke ato n'otu oge karija ikwa otu nwaanyi.

Nnyocha ihe e derela banyere akwamozu n'ala Igbo

Otu ndi odee, ndi okammuta na ndi okankuzi n'omenala Igbo ekwuputala nkowa echiche ha n'ihe gbasara onwu na akwamozu. N'uche nke ya, Basden (1921) si na onye Igbo ga-agba mbọ ikwadebe akwamozu ya n'odinihu mgbe o no ndu, o na-eme nke a site n'ihu na o hapuru ihe a

ga-eji kwaa ya mgbe o nwuru. Nke a bu niihi na ndi Igbo kwenyere na akwamozu onye nwuru anwu di mkpa maka nnabata onye ahụ n'ala mmuo. N'ikwado ihe Basden kwuru, Parrinder (1962) dere na mkpuruobi onye nwuru anwu na-awagharin'ua na be mmuo tupu a kwaa ya. Okowakwara akwamozu di ka mmemme ikpezue ji edula onye nwuru anwu n'ala mmuo ka gaa zuo ike, nke na-egosikwa mkpa o di imere onye obula tozuru etozu ma o nwuo akwamozu ka mkpuruobi ya wee zuo ike. Niihi nke a ka ndi Ogwu ji aku egwu akparata mmemme akwamozu nwaanyi obula tozuru etozu ka mkpuruobi onye ahụ nwee ike zuru ike n'udo n'ala mmuo.

Achebe, (1964:217) kwara ka Ogbuefi Amalu siri juwapu isi oge umu ya gara n'arusi imata ma o ga-ekwe hapu ha ka ghara ikwa ya n'onwa o gwara ha kwaa ya oge ji na-ako n'Umurao. Amalu gwara umu ya na ya akwuola oto otutu oge n'ezie ebe mmiri na anwu na-ama ya, o choghi inokwa ebe ahụ gafee oge a kara na aga-emere ya mmemme akwamozu ya. Ihe nke a gosiri bu na onye akwaghi akwa anaghi aba n'ulo n'ala mmuo na nkwenye ndi Igbo, kama o na-akwu n'ezie ebe mmiri na anwu ga na-ama ya oge niile ganye na e meere ya mmemme akwamozu niile obodo ha nabatara. O bu nkwenye a mere ndi Ogwunakwa ndi Igbo niile ji akwa onye obula tozuru etozu ka o nwee ike ibanye n'ulo n'ala mmuo ebe o gaezu ike.

Ubesie (2004:220) si na onye Igbo na ibe ya na-ako onu, a si ya na o kwaghi nna ya akwa, o nweghi ikọ onu ka ya makana ya bu okwu di omimi. Niihi nke a, mmadu nwere ike iju ihe di iche n'etiti ozu akwara akwa na nke a kwaghi akwa ebe o bu na onye nwuru anwu anwuchala. N'Ogwu nakwa n'ala Igbo niile, ha kwenyere na onye nwuru anwu agaghi enwe ezumike ma o buru na akwaghi ya akwa. Onye ahụ ga na-awagharị n'agbata mmuo na mmadu nke a kporo "amanri" na-emekpa ndi di ndu ahụ. Onye akwaghi akwa enweghi ike iso ndi a kwara akwa keta oke n'ala mmuo. O bu n'ezie ka o ga-anọ, mmiri na anwu ana-ama ya wee ruo mgbe e jiri mere ya mmemme akwamozu niile. Mgbe e mechaara ya mmemme a, ka o ga-eji nwee ike banye n'ulo ebe o ga-anozuo ike ma soro ibe na-eketakwa oke.

Basden (1921:123) gakwara n'ihu kwuo na ihe na-esote onwu bu akwamozu, nke na-agbado ukwu n'udi onwu mmadu nwuru. Ihe Basden na-akowa bu na o bughi onye obula lara mmuo ka a na-eme mmemme akwamozu ya. O bu naani ndi nwuru ezigbo onwu ka a na-akwa mana ndi nwuru ajo onwu maobu onwu ihere anaghi akwa ha akwa n'obodo Ogwu nakwa na mpaghara ala Igbo ufodu. N'aka nke ozọ, Achebe, (1958:147) kwara na a gaghị elizi Okonkwo nke Umufia ka ozu ndi nze. Obierika gwara nwa D. C. si nwoke a bu otu n'ime ndi nnukwu mmadu n'Umufia,

i meela ka a o gbuo onwe ya, ugbo a, a ga-eli ya ka nkita. Okwu a ka Obierika jiri kowaa ka esi ewere ma na-emekwa ozu onye kwuru udo n'ala Igbo. Onye kwuru udo budi obodo ozo ga-abia totuo ozu ya, buru ya tufuo n'ajo oha. Anaghi emere onye di otu a mmemme akwamozu niihi na o bu ajo onwu ka o nwuru. Nwaanyi obula kwuru udo n'Ogwu, anaghi akwanyere ya ugwu a na-akwanyere nwaanyi nwuru ezigbo onwu, nke ka nke bu na agaghi akpakparata n'akwamozu ya.

Mbiti (1975:114) kwuru na anaghi emere onye ohi, ndi ogbu mmadu na ndi nwuru onwu atughi anya ya mmemme akwamozu. N'akwukwo Booth na Newell (1977), ha kowara na adighi emere onye nwuru onwu ikwu udo, onwu iji egbe gbagbu onwe maobu onwu ihe mberede akwamozu. Eleghi anya ihe kpata Booth na Newell jiri kwuo udi okwu a bu na udi onwu ndi a bu ajo onwu ka ndi di otu a nwuru. Udi ajo onwu ndi ozo bu nke Osuagwu (1979) kowara na o bu ihe oke mwute, ihe ibu isi na ihe onuma ma onye ntorobia nwuo, nke a na-abu oke ihe ila n'iyi nye ndi nwe onye ah. N'Ogwu anaghi eme akwamozu ndi ntorobia makana a na-ewere na ha bu ihe ila n'iyi nye ndi muru ha. Ogbalu (1979) n'aka nke ozo kowara na onye nwuru ezigbo onwu ka a na-emere akwamozu n'ala Igbo. Ihe Ogbalu na Ubesie kwuru dabara na nkwenye ndi Igbo nke Ogwu bu otu obodo di n'ala Igbo. Ndi Ogwu kwenyere na onye nwuo onwu di mma, a kwaa ya akwa. O bu nke a kpata na o bughu umu nwaanyi niile nwuru n'Ogwu ka a na -aku akparata n'akwamozu ha, o bu naani ndi muru nwa tupu ha anwu ka a na-akuru akparata.

Iji kwado ihe ndi e kwurula gbasara ndi anaghi emere akwamozu n'ala Igbo, Ubesie (2004:221) kowara na,

Ihe e ji akwa onye tozuru etozu ma o nwuo bu iji gosi na o rughu ala n'obodo, iji gosi na ya na ndi mmuo anoghi n'okwu, na o toghu afu, na o riaghi udi oria obula obodo na-asu asu, ya na ijimee ka mkpuruobi onye lara mmuo rue ebe o na-aga zue ike o gara izu.

Agbasiere, (2000:43) si na akwamozu na-agbado ukwu n'uzo ihe abuo, nke mbu buudionwu mmadu nwuru, nke abuo bu okwa onye nwuru anwu no na ya. O siru na akwamozu onye chiri echichi na-adu ihe na nke onye echighi echichi. Onye nwuru ezi onwu maobu onye tozuru etozu wee nwuo, na akwamozu ya na-adu ihe na nke onye nwuru ajo onwu di ka ito afu, nwaanyi inwu n'afu ime, onwu nwata, onwu onye ntorobia na ndi ajo oria gburu. Ihe a Agbasiere kwuru dabara na nkwenye ndi Ogwu, nke a mere e ji nwee umunwaanyi a na-aku akparata na ndi anaghi aku akparata n'akwamozu ha. Nwoke na nwaanyi obula luru nwaanyi maobu di nwuo, a na-emere ya akwamozu zuru oke ma o buru na o mutara nwa ga-agbara ya egwu abuo e ji eme mmemme akwamozu n'Ogwu, egwu ndi ah bu ikpa na opieke.

O nwere ụdị ozu a naghị akwa akwa, ha bụ ndị ahụ nwurụ ajoye. Ajoye ụdị dī ka Ubesie (2004) si kwuo bụ onye ọbụla nwere ihe obodo na-asọ nsọ o mere kpata o ji nwuo. Ubesie si na mmadu igbu ọchụ bụ arụ n'ala Igbo mana mmadu ikwu ụdọ bụ ihe amaghị ka aga-esi kwuwe ya. Niihi nke a, mmeso a na-emeso ozu onye kwurū ụdọ n'ala Igbo na- abụ ihe ihere n'ebe ụmụna ya nọ. Onye kwurū ụdọ, anaghị akwa ya akwa. Ubesie (2004:22) kọwara na

Onye ọbụla nṅurū iyi ụgha nṅorọ n'imeiyi ọ nṅurū nwuo, ọnwu ọjọọ ka ọ nwurū. Ọ bụ arusi obodogburu ya. Niihi nke a, a naghị akogide akuko kọta ma a ga-akwa onye ahụ akwa maobu na agaghị akwa ya. Ihe ụmụna ya ga-ejisi ike na-arịo chi ha bụ ka mmuo obodo ghara ibia kpochapụ ezinaulọ onye ahụ mere aru.

Ihe Ubesie kọwara bụ ihe na-eme n'obodo Ogwu, a naghị eli onye arusi gburu eli, kama a na-ahapụ ozu ya n'ime ebe ọ nṅorọ nwuo, kwara aja ulọ ya kwachibido ozu ya oge ezemmuo nke arusi gburu ya kwakochara ngwongwo niile o ji biri n'ulo. O nweghi akunauba maobu osisi na-ami ego kwu n'ezī ahū ụmū onye nwurū ga-emetu aka.

Ubesie (2004:33), gakwara n'ihu kowaa na ọbuladi onye chiri ozo, wee buru ozo o chiri ruo ala, megidere iyi ọ nṅurū tupu a kaaya asaa naabọ n'ire, o jewe inwu, ọ ga-eji onu ya saa asisa, koo afọ maobu zaa ukwu tupu ọ nwuo. N'omenala Ogwu, onye nwurū ụdị ọnwu a bụ ajoye ọnwu ka ọ nwurū, mmadu na udele agaghị aga zowa ozu onye ahū na ajoye ọhia ebe a ga-etinye ozu ya.

Ntucha edemede nchoputaga

N'ebe, a choputara ma tuchaa ihe niile banyere isiokwu e dere nke bụ iku akparata akwamozu nwaanyi n'obodo Ogwu. Nke a metutara mmemme niile a na-eme n'akwamozu tupu a kuo akparata. Ndi a na-aku na ndi anaghị aku akparata n'akwamozu ha n'Ogwu nakwa usoro a na-agbaso n'iku akparata.

Mmemme di iche iche a na-eme n'akwamozu nwaanyi n'Ogwu tupu a kuoakparata

N'ogbe Umuhu, Maazi Ezeagu bụ onye agbara ajuru onu kowara na mmemme a na-eme tupu a kuo akparata di otutu, ha gunyere: okuku iwanye n'onu, igbu ewu mbogoo, ima akwali, igbu elulu na emume ite opieke. Site n'aziza ndi a, a choputara na o nwere mmemme ndi a na-eme ma elisia nwaanyi lara mmuo ma ọ buru na umu ya ji ego n'oge ọ nwurū, ọ buru na ego adighi, ha na-ahapụ mmemme niile ahū n'oge akwamozu nwaanyi ahū. Ka nwaamadị a na ndi ozo si kowaa, mmemme ndi a bu:

Ọkụkọ iwa n'ọnu

Omelali Udeinya kowara ọkụkọ iwanye n'ọnu dị ka mmemme a na-emere nwaanyị lara mmụọ tozuru etozu ozigbo elisiri ozu ya. Ọ bụrụ na nnekwu ọkụkọ yiri akwa dị, a ga-eweta ọkụkọ ahụ nye ada nwaanyị lara mmụọ ka ọ hignbuo ma wusakwa ọbara ọkụkọ ahụ n'elu ili nne ya. Nke a bụ mmemme izizi a ga-emeriri tupu ebido ime mmemme akwamozu ndị ọzọ. Dị ka nwanchọcha siri chọpụta site n'ọnu nwa amadi a, ihe mmemme a putara bụ na nwaanyị ahụ lara mmụọ ga- ewere ọkụkọ ahụ 'gbaa ụzọ' dị ka ndị Ọgwu si ekwu ya. Ọ bụ ya ka ọ ga-enye ndị ọ na-alakwuru n'ala mmụọ dị ka ihe ngote o jiri lita ije ọ gara n'elu ụwa. Ndị ọzọ niile agbara ajuju ọnụkwadoro ihe Udeinya kwuru.

Ewu mbogoo/mgbukwasị

Ichie Udeji bụ onye a gbara ajuju ọnu na ndị ọzọ kowara na ewu mbogoo bụ n'oge a na-ebido mmemme akwamozu kpomkwem ka a na-eme ya. Ọ bụ ndị mụrụ nwaanyị lara mmụọ ga-abia na be ada ha nwaanyị nọrọ gbuo otu ewu tūgoro ime. Ọ kowara na ụmụnna nwaanyị ahụ lara mmụọ gbusia ewu a, ha ewere ya sie ji awai risaa ya n'abali ahụ ga-efote chi ụbọchị mmemme akwamozu nwaanyị nwurū anwū. Ewu a dị ka Ichie Alibisi si kowaa bụ 'ewu ọlọdịọvja'. Ụmụnna nwaanyị a na-eme akwamozu ya na-eji ewu ahụ na ji awai lee onwe ha ọbia na-echere chi ofufo ka ha wee meere ụmụdiala ha mmemme akwamozu ma kụkwaara ha akparata. Ụmụ nwaanyị a na-akwa anaghikwa eso ndị nna ha ochie eri nri ahụ. Ewu mbogoo dị ka nwanchọcha chọputara bụ ihe eji asị nwaanyị lara mmụọ jikerewe maka ibanye n'ebe ndị e mere akwamozu ha na-anọ n'ala mmụọ. Ihe kpatara na ụmụ ya anaghị eso ndị ikwunne ha eri ji na anụ ewu mbogoo bụ na ewu ahụ bụ naanị maka ụmụnna nwaanyị lara mmụọ, ebe ụmụ ya sitere n'ụmụnna ọzọ ha agaghị edetu ya ọnu. Ihe kpatara nke a bụ na ndị Ọgwu kwenyere na ụmụnna ọzọ rie ewu mbogoo abughị nke ada ha nwaanyị, onye ahụ ga-aria nnukwu ahụ nke a ga-emefu ezigbo ego iji chuo aja wee kpetuo nwaanyị ahụ e mere mmemme akwamozu ya ka ọ tohapu onye ahụ na-agbu nke ọnwụ o kere ya. Ndị ọzọ niile agbara ajuju ọnu kwenyere n'ihe Ichie Alibisi kowara.

Ima akwali

Nwanchọcha chọputara na a na-egbu otu nnekwu ọkụkọ n'abali ga-efota ụbọchị a ga-akwa nwaanyị nwurū anwū eji ama akwali. Ndị okenye nwoke abuo sitere n'ụmụnna nwaanyị lara mmụọ na-eji akwukwo alakoromodụ na ogirisi wee fuchie isi ọkụkọ ahụ e gburu ya na osu wee kee ya eriri kpurukpuru. Ichie Ụwakwe kowara na ọ bụrụ na e kechaa akwali, a

na-ewere ya gaa kedo n'elu ọ́nụ ụzọ mkpuké nwaanyị lara mmụọ. Nke a na-egosi onye ọ́bụ́la bíara ebe ahụ na a kwaala onye nwe mkpuké ahụ akwa na ọ́ bughikwa oféke n'ala mmụọ. Ihe ndị a e kechiri kedo n'elu ụlọ mkpuké ka a na-akpọ́ imaakwalị́ n'Ọgwụ́. Ndị ọzọ́ niile nwanchọ́cha gbara ajuju ọ́nụ kwadoro ihe a Maazi Ụwakwe kọ́wara, ha niile kwenyere na a na-ebu ụzọ́ maa akwalị́ tupu a kụọ akparata.

Igbu elulu

Nwanchọ́cha chọ́putara site n'ihe Maazi Nwavoije kọ́wara na e mechaa ima akwalị́ n'abalị́ ahụ na-esote ụbọ́chị́ a ga-akwa nwaanyị́ lara mmụọ, ihe ga-esochi ya bụ́ igbu elulu. Igbu elulu bụ́ igbu ụmụ́ anụ́ ole na ole eji eme mmemme akwamozu. Ọ́ bụ́rụ́ na ndị́ na-akwa nne ha ji ego, ha ga-egote otu ehi maọ́bụ́ abụọ́ ha ga-eji mee mmemme. A na-egbu ya, werekwa ukwu ya na eriri afọ́ ya bunye ndị́ ụmụ́okpụ́ ka ha kerie. Nwaamadị́ a kọ́wara na ndị́ na-akwa ozu ga-ewere isi anụ́ha gburu dote n'ụlọ́ ha, a ga-eji kpọ́ ha 'Ogbuehi'. Ọ́ bụ́rụ́ na aka esichaghị́ ha ike, ha ga-egbu ewu asaa. A na- ewepụ́ta anụ́ a ga-eji siri ndị́ bíara mmemme akwamozu nri ha ga-eri. Anụ́ fọ́dụ́rụ́ ka a ga-eji 'gba anụ́'. Igba anụ́ bụ́ inye onye ọ́bụ́la weteere ndị́ na-eme mmemme akwamozu ihe onyinye 'mgbata mkpu' dika ji, ewu, atụ́rụ́, nsiegbe, mmanya nakwa ego anụ́. A na-enye anụ́ a dī́ ka ihe onyinye onye ọ́bụ́la wetesiri buo ibu. Ndị́ ọzọ́ a gbara ajujukwadokwara ihe Maazi Nwavoije kọ́wara banyere igbu elulu.

Opieke

Opieke bụ́ egwua na-akụ́ n'akwamozu nwaanyị́ ọ́bụ́latozuru etozu n'Ọgwụ́. Site n'ihe Ichie Nwaokolo kọ́wara, nwanchọ́cha chọ́putara na anaghị́ akụ́ akparata ma ọ́ bụ́rụ́ na opieke anaghị́ n'akwamozu ahụ́. Mana ọ́bụ́rụ́ na a kụ́chaa opieke ma akughị́ akparata, opieke niile akurụ́ lara n'iyi niihi na ihe e ji ama na akwaala nwaanyị́ n'Ọgwụ́ bụ́ ma a kụọ akparata. Nwa amadí a kọ́wara na ọ́ bụ́ opieke na-enye akparata ugwu. Ndị́ na-akwa nkwa opieke na-abiá n'ututu ụbọ́chị́ mmemme n'ụlọ́ onye ahụ́ lara mmụọ ebe ha ga-anọ́ ruo mgbe a kụ́rụ́ akparata. Nwanchọ́chachọ́putara site n'ihe a nwa amadí a kwuru na opieke bụ́ egwu onye ọ́bụ́la ga-agba ma nwoke ma nwaanyị́, ma onye kwara nne ma onye akwaghị́ nne ya. Onye ọ́bụ́la nwere ike igba opieke ma a na-akụ́ ya mana onye akwaghị́ nne ya agaghị́ agba opieke ma a kụ́wa akparata. Nwa amadí a kwukwara na opieke dī́ naanị́ abụọ́ n'Ọgwụ́, opieke Obuọ́vja na opieke Amokwe. Ọ́ bụ́ nke a mere na ndị́ opieke nwere ike gaa ebe a na-akwa ozu abụọ́ maọ́bụ́ karija n'otu ụbọ́chị́. Niihi nke a ka ndị́ na-akwa ozu ji eme ngwangwa ka a kụ́rọ́ ha akparata n'oge tupu ndị́ opiekeagawa ebe ọzọ́ ha chọ́rọ́ iga. Opieke abughị́ nkwa ana-akụ́ na nkịtị́. Ọ́ bughị́ egwu e ji eme mmemme ọzọ́ dī́ ka iri ji, alụ́m dī́ na nwunye na ndị́ ọzọ́. Ọ́ bụ́ naanị́ n'akwamozu nwaanyị́ ka a na-

akwopieke. Onye obula bu onye Ogwu nuru uda opieke, ihe o ga -aju bu kedu nwaanyi a na-akwa? Nke a gosiri na anaghi anokata buputa opieke kuwa. Maazi Ezeugo, Uwakwa, na Okolonta kwadoro nkwa a Ichie Nwaokolo nyere. Site n'ihe ndi a agbara ajuru onu kwara, achoputara na o nweghihe ga-eme ka akwo akparata n'Ogwu ma o buru na ebughi uzo mee mmemme ndi a niile niihi na o bu ha na-edubanye n'iku akparata.

Ndi a na-akwaparata n'akwamozu ha n'Ogwu

N'Ogboli, nwanchocha gbara Maazi Nwuko ajuru onu n'ihe gbasara ndi a na-akuru na ndi anaghi akuru akparata n'Ogwu. Nwa amadi a zara na ndi a na-akuru akparata n'Ogwu bu umu nwaanyi turu ime muo nwa, ma nwa ha ano ndu maobu na o noghi ndu. A naghi akuru ndi amughi nwa maobu nwaanyi nwuru ajo onwu akparata. Ndi ozogbara ajuru onu kwenyere n'ihe Maazi Nwuko kwuru. Site n'ihe ndi a gbara ajuru onu kwara, nwanchocha choputara na ndi a na-aku akparata n'akwamozu ha bu nwaanyi obula turu ime, muo nwa, ya bu onye gbaara isi ya di ka ndi Ogwu si ekwu ya. Onye ahugaba-akwa onye aka ya di ocha, onye emeghi aru obula di ka iwepu afo ime, izu ohi, inye mmadu nsi maobu ifopu ihe mmadu koru n'ubi oge o no ndu. N'ikwado ihe ndi a gbara ajuru onu kwuru maka akwamozu onye nwuru ezigbo onwu, Ogbalu (1979) kwuru na o bu onye nwuru ezigbo onwu ka a na-emere mmemme akwamozu. Ubesie (2004) kwadoro ihe Ogbalu kwuru, o si na ihe e jiakwa onye tozuru etozu ma o nwuo bu igosi na o rughi ala n'obodo, igosi na ya na ndi mmuo anoghi n'okwu, na o toghi afo, na o riaghi udi oria obula obodo na-aso aso, ya na ime ka mkpuruobi onye lara mmuo rue ebe o na-aga wee zue ike o gara izu. O bu udi ndi a ka a na-aku akparata n'akwamozu ha.

Omelali Udeji kwara na o bu umunwaanyi a lara mmuo ana-eme mmemme akwamozu ya ga- agba akparata ndi ikwunne ha ga-akuru ha, o bughi nwa onye ozogbara-abia gbawa egwu akparatana akwamozu nne onye ozog. O buru na nwaanyi a na-akwa mutaranwa maobu umu,ha niile nwuchaa, umunne nwaanyi di otu a nwere ike gbaara ya egwu akparata maka na o gbaara isi onwe ya wee muo nwa na uwa o biara. O bu ihe a mere ndi Ogwu ji etinye isi n'ohia na uzo ihu na di na nwunye mutara nwa ma ha luo, o buru na nwa abiaghi, a na-amanye ha ka ha gbasaa, ka onye obula n'ime ha chorog onye ozog gaa luo makana mmemme akwamozu ma nwoke ma nwaanyi n'Ogwu bu umu onye ahug lara mmuo ga-emesi ya ma gbakwa egwu a ga-akuru ha.

Ndi a naghi aku akparata n'akwamozu ha n'Ogwu

A choputara n'ihe Omelali Udeji kwara na o nwere umu nwaanyi ndi anaghi aku akparata n' akwamozu ha, ha bu umu nwaanyi amutaghi

nwa chaa chaa tupu ha a nwu, ndi mere aru di ka ndi kwuru udo, onye hopuru ihe onye ozu kuru n'ubi, onye kworo nkwu diochi chiwere na nkwu ya, onye gburu mmadu, nwaanyi nwuru n'afu ime, nakwa nwaanyi rira udi oria di ka, ito afu, iza ukwu, oria ekpenta, ida ibi, ara na onye mkpukpu purun'azu. Iji kwado ihe ndi a agbara ajuju onu kwara maka ndi anaghi akwa akwa site n'ajo onwu ha nwuru nakwa oge ha jiri nwu, Achebe (1958:143) kwara na agaghi elizi Okonkwo nke Umofia ka onyenze nihi na o kwuru udo. O kwakwara na agaghi akwa ya akwa. N'ikwado ihe Achebe kwuru, Mbiti (1975:114), si na agaghi emere onye ohi, ndi ogbu mmadu na ndi nwuru onwu atughi anya mmemme akwamozu. Onwu atughi anya n'uche nwanchocha bu onye nwuru n'ihe mberede di ka mmiri iri mmadu, ugboala igbu mmadu, maobu onwu onye ntorobia na umaka.

Ubesie (2004:20) kwado ihe Achebe na Mbiti kwuru gbasara ndi anaghi emere mmemme akwamozu, o si na onye obula nwere ihe obodo na-asu o mere di ka igbu ochu, ikwu udo na ite ime bunukwu ihe arun'ala Igbo. Nihi nke a, mmeso a na-emeso ozu onye nwuru udi onwudi a n'ala Igbo na-abu ihe ihere n'ebe umunna ya no, onye kwuru udo anaghi akwa ya akwa. Maazi Chukwuji kwakwara na anaghi akwa ndi ntorobia akwa n'Ogwu. Maka na nkwenye ndi Ogwu, mmadu kwesiri inwu ma o mee okenye, ntorobia maobu nwata nwu, ha na-asu na onye ahụ bu ogbanje. Nkwenye a dababara n'ihe Achebe (1958:73) kwara, na dibia afa gwara ha na agaghi akwa Onwubiko akwa nihi na o buogbanje. Nke a gosiri na umakana ndi ntorobia bu ndi anaghi emere mmemme akwamozu. N'Ogwu, anaghi ebe akwa ma nwata nwu nihi na o nwere nne abuo, ya bu na nwa ahụ bu ogbanje.

Site n'ihe ndi agbara ajuju onu kwara na sitekwa n'ihe ndi ederela gbasara udi onwu di iche iche, a choputara na ihe e ji akwa mmadu okachasi nwaanyi di uzu ihe abuo, nke mbu bu udi onwu onye ahụ nwuru nakwa oge onye ahụ nwu. N'Ogwu, nwaanyi a na-aku akparata n'onwu ya bu nwaanyi muru nwa ma nwu ezigbo onwu

Ndi na-akparata

Maazi Uwakwe bu onye agbara ajuju onu gbasara ndi na-aku akparata na mmemme akwamozu nwaanyi n'Ogwu kwuru na o bu ndi ikwunne ndi na-akwa nne ha na-akuru umudiala ha akparata ka ha gbaara nne ha lara mmu. Ndi ozu agbara ajuju onu kwadokwara ihe a Maazi Uwakwe kwuru. Site n'aziza ndi a, a choputara na ndi na-akuru umu nwaanyi lara mmu a na-eme mmemme akwamozu ya akparata bu ndi ikwunne ha. Maazi Uwakwe kwara na o buru na nwaanyi ahụ lara mmu nwere nwanne nwoke, o bu ya na otu nwoke ozu n'umunna ha ga-aku akparata, ma o buru na nwaanyi lara mmu enweghi nwanne nwoke,

mmadu abuo n'umunna ha ga-aku ya. O siriri na emesia mmemme niile a na-eme tupu a kuo akparata, a na-aju ndi ikwunne ma emetakwara ha nke oma site n'inye ha oke niile ruuru ha n'akwamozu ada ha nwaanyi.

Ichie Onwukwe kwara na o buru na ikwunne kwetara na ha anatachala oke ha niile nke gunyere otu ehi maobu ewu abuo, abo ji ano, nnekwu okuko abuo, nakwa ego di ka aka si di umu nwaanyi lara mmuo. Ndi ikwunne ga-ekele umudiala ha ekele gooro ha ofo ogologo ndu, ahụ isi ike na aku na uba. O bu oge ha gosiri ofo a, ka ha ga-achiri akparata ha ji bia akwamozu ada ha kuro umudiala ha egwu akparata ka ha gba wee si nne ha gaa ije ya nke oma. O bu mgbe ndi ikwunne kuro umudiala akparata, umudialaa gbaa na akwamozu nwaanyi obula na-egosi na akwaala onye ahụ. Site n'ihe nwamaadi a bu Onwukwe kwara, nwanchocha choputara na o buru na ndi ikwunne aju ikuru umudiala ha akparata, di ka na ebe enwere esemokwu sitere na umudiala enyezughị ndi ikwunne oke ruu ha, maobu na ndi ikwunne choro ita umudiala ha ahuhu niihi na ha eletaghị nne ha anya nke oma mgbe o no n'orja, ndi ikwunne agaghị ekwe kuo akparata. Mgbe nke a mere, nwadiala ozọ nwere ike si n'azu nara ego nye okenye chi akparata ha ji bia akwamozu nara ya akparata gaa kuro ndi na-akwa nne ha. Udi ihe a na-ebute nnukwu esemokwu n'etiti nwadiala mere ihe di otu a na ndi ikwunne ya. Niihi nke a, o buru na nwadiala di otu a akwabeghi nne ya, mara na o choo ikwa ya, ndi ikwunne ya agaghị ekwe bia kuro ya akparata. O bu nke a mere na ndi ikwunne anaghị achọ iji anya hu umudiala ha ndi ozọ ebe ha gara ikwakparata na akwamozu ada ha nwaanyi. Ndi ozọ agbara ajuju onu kwadokwara ihe a Maazi Onwukwe kwara.

Ya bu, site na ihe ndi a agbara ajuju onu kwuru, ndi na-aku akparata bu ndi ikwunne ndi na-akwa nne ha, o bughị umudiala maka na nke a mee, nwadiala di otu a etinyela onwe ya na nnukwu nsogbu n'ebe ndi ikwunne ya no, okachasi ma o buru na nne ya ka no ndu.

Usoro a na-agbaso n'ikwakparata

N'Obuovia, nwanchocha gbara Maazi Nwavori bu ezemmuo ala Ogwu niile ajuju onu banyere usoro a na-agbaso n'iku akparata. Osiri na usoro a na-agbaso bu ime ndi opieke, ita ukpaka akparata na itegbu okuko. Ndi ozọ Okolonta, Uwakwe na Udeji kwadoro usa Nwavori. Site n'aziza ndi a ha nyere, nwanchocha choputara na o nwere usoro a na-agbaso, ya bu ihe di iche iche ada nwaanyi lara mmuo maobu nwa ya nwoke ma o buru na o mutaghị nwaanyi ga-eme.

Ime ndi opieke

Ihe nke mbu a na-ebu uzọ eme bu na a ga-egbu otu nne ewu were siere ndi opieke ji awai, nke a bu iji zie ha ibu di ka ndi Ogwusi ekwu ya.

Ha richaa ji awai ahụ, a na-ebunye ndị na-akụ opieke otu nkata ede, otu nkata ede. Ndị na-akụ opieke na-adị mmadụ anọ. Nwavọ Ori kowara na ihe eji ebunye ndị opieke ede bụ ịji gosi na nwaanyị a na-akwa tozuru etozu makana ọ bụ ede ka nwaanyị na-akoputa n'ugbo ya n'Ọgwụ oge ọ nọ ndụ. Ndị opieke ga-akụ opieke ịji kelee ndị ha bịa be ha na nri na onyinye ha nyere ha.

Ịta ụkpaka opieke

Ọ bụrụ na e nyechaa ndị opieke nri, ada nwaanyị lara mmụọ a na-eme mmemme akwamozu ya ga-aputa bịa gbue ikpere n'ihu ndị opieke wee taa ụkpaka na azụ nkurukụ agwonyere n'ọkụ nke ndị Ọgwụ na-akpọ 'ochiri'. A na-edote ọkụ ụkpaka ahụ n'ihu ndị opieke weta akwukwọ ogirisi anọ chisa n'ala, waa ọjị wụkwasa n'elu akwukwọogirisi ahụ, wee dọkwasa ya ọkụ ụkpaka ahụ n'elu akwukwọ ogirisi ahụ. Ada nwaanyị a ga-ata ụkpaka ahụ ọsọsọ. Oge ọ na-ata ụgba a, ụmụnne ya ndị ọzọ ga-aputa kwurụ n'ogbo jikere maka igba egwu akparata.

Ntigbu ọkụkọ na igba egwu akparata

Ada tasja ụgba, ọ ga-eweta nnekwu ọkụkọ nwudo n'aka, ndị ikwunne ha abụọ ga-akurū ha akparata ka ha gbaa. Ndị na-akwa nne ha ga-ebido gbawa egwu akparata, ka ha na-agba egwu a, ada ha nwụ ọkụkọ n'aka ga na-eñefe ha ọkụkọ ahụ n'isi wee na-eti ya n'ala. Ọ ga-emegide nke a ruo mgbe ọkụkọ ahụ nwurū.

Ọbughị iwu na ọ ga-abụ ada ga-eme mmemme a, ọ bụrụ na ada anoghi ya, onye ọzọ ga-eme ya. Ndị na-akụ opieke ga-akurū egwu na-aga n'ihu. Ada nwaanyị ahụ nwụ ọkụkọ ga na-eñefekwa ọkụkọ ahụ n'isi ụmụnne ya niile ka ha na-agba egwu ma na-etikwa ọkụkọahụ n'ala, ihe a ka ọ ga-emegide tutu ọkụkọ ahụ anwụọ. Oge ọ na-eti ọkụkọ ahụ n'ala, abuba ya ga na-adaputa na-efesasi, ọ bụrụ na onye akwaghị nne ya nọ ebe ahụ, ọ na-ejiri ọsọ gbapụ tupu agbawa egwu akparata. Maazi Okolonta kowara na ihe e ji eme nke a bụ niihi na abuba ọkụkọ ahụ a na-eti n'ala metụ onye ahụ akwaghị nne ya, ga-eji ọsọsọ mee mmemme akwamozu nne ya ma ego ọ dị ma ego adighi, ma ọ bughị otu ahụ, nne onye ahụ lara mmụọ ga-akugbu nwa ya n'iwe niihi na ọ kwaghị ya wee na-aga ebe ndị ọzọ na-akwa nne ha. Nwaamadị a kowara na ọ bụ nke a mere na a naghi ekwe ka ụmụaka nne ha nwurū emebeghi mmemme akwamozu nne ha gaa ebe a na-akụ akparata. Niihi na o nwere ike uche onye ọbụla apụọ ebe ụmụaka di otu nọ oge a na-akụ akparata, abuba ọkụkọ ahụ nwere ike metụ ha. Nke a na-ebute oke mgbaghari nakwa mmefu ego makana ha adighi njikere ikwa nne ụmụaka di otu a n'oge ahụ.

Oge ndị na-akwa ozu gbasiri akparata, ndị niile mere mmemme akwamozu nne ha ga-aputa n'ogbo egwu ahụ bịa na-agba egwu ma na-

atụtụkọta abụba ọkụkọ ndị ahụ niile fesara mgbe a na-agba egwu akparata nke oma. A ga-akpachapụ anya n'itutu abụba ọkụkọ ahụ ka ọ ghara inwe nke a ga-ahapụ makana ndị akwaghị nne ha emee zọọ abụba ọkụkọ ahụ ukwụ maọbụ ikuku eburu ya bufee ebe ha ga-emetu ya aka n'amaghị ama. Oge a tụtụchara abụba ọkụkọ ahụ, a na-awụnye ya n'akpa eji echekwaba akparata. Ọ bụ ọrụ onye ahụ na-echekwaba akparata isu abụba ọkụkọ ahụ ọkụ n'ime olulu mgbe ọ lara na be ya.

Ndị ọzọ niile agbara ajụjụ ọnu kwadoro ihe Maazi Okolonta kowara maka mmemme iku akparata di ka isi sekpu nti na mmemme akwamozu nwaanyi n'Ogwu.

Nchikọta

Nchọcha a gosiputara na iku akparata di nnukwu mkpa n'akwamozu nwaanyi n'obodo Ogwu o kachasi n'oge ochie. O buru na akughị akparata n' akwamozu nwaanyi, ihe o putara bu na akwaghị nwaanyi ahụ akwa. Onye akwaghị akwa na nkwenye ndi Igbo na-akwu n'ezi n'ala mmuo, mmiri na anwu na-amakwa onye di otu a wee ruo mgbe akwara ya. Onye akughị akparata n'akwamozu nne ya a na-ewere ya, na o kwaghị nne ya akwa n'Ogwu.

N'oge ugbu a, ndi uka juru ebe niile, mere na otutu ndi Ogwu anaghikwa aku akparata n'akwamozu nne ha. Ha na-akwazi ozu n'usoro ndi uka ha na-aga weputara. Ha na-agakwa ebe a na-eme mmemme akwamozu ma metu abuba okuko aka, o dighi ihe na-eme onye di otu a. Ya mere nwachocha jiri choputa na ihe di mkpa bu ka akwaa onye nwuru anwu akwaa maobu n'usoro uka maobu n'usoro omenaala ka mkpurubi onye ahụ wee zuru ike n'udo makana ndi Igbo kwenyere na onye akwaghị akwa anaghị aba n'ulo n'ala mmuo.

Nwanchocha na-atu aro ka ndi uka di iche iche gbaa mbọ nabata omenaala Igbo ndi di mma niihi na ndi ocha wetere uka nwekwara omenaala ha. Omenaala ndi Igbo na-eme ka asusuha na- eto eto, niihi na o bu asusu ka eji eziputa omenaala ebe asusu son'omenaala ndi. O buru na omenaala ndi nwuo, asusu ha ga-anwu. Obodo maobu agburu asusu ha nwuru efuola, e nweghikwa ike ichota ha. Ka e wee gbanahu asusu obula ifu efu, obodo obula ga-agba mbọ ihibe uzọ di iche iche ha ga-esi na-ewebata, hazien'uzo di mma ma kuzierendị na-etolite etolite omenaala ha ka o wee ghara inwu.

Edensibịa

- Achebe, C` . (1958). *Things fall apart*. Ibadan: Heinemann.
- Achebe, C. (1964). *Arrow of God*. Ibadan: Heinemann.
- Agbasiere, J. T. (2000). *Women in Igbo life and thought*. London: Frankass.
- Basden, G .T (1921). *Among the Igbos of Nigeria*. London: Frankass.
- Booth, S. & Newell, A. (1977). *A Symposium: African religion*. New York: NOK Publishers.
- Mbiti, J.S (1975). *Introduction to African religion*. London: Heinemann.
- Ogbalu, F.C.(1979). *The book of Igbo customs*. Varsity Press: Onitsha.
- Osuagwu, B. I. N. (1979). *Ndị Igbo na omenaala ha*. Ibadan: Macmillan.
- Parrinder, E. G. (1976). *African traditional religion*. London: Sheldon.
- Ubesie, T. U. (2004). *Ọdịnaala ndị Igbo*. Ibadan: Oxford University Press.

NkọwadaNdi a gbara ajuju onu

Aha	Afo	Oru Aka	Aha Obodo ya
Nwokolo Nwavo	Iri asato na ise	Ikunkwa	Ohaja- Ogwu
Alibisi Oko	Iri asaa na itolu	Oru ugbo	Ogboli -Ogwu
Ezeagu Nwaude	Iri asaa na out	Dibia mgborogwu	Obuovia-Ogwu
Nwuko Okekeocha	Iri asato	Igba nta	Uluo-Ogwu
Udeinya Nwaata	Iri isi na anọ	Okpụ ụzụ	Ogboli -Ogwu
Udeji Chukwunta	Iri itolu na abuo	Ima mbem	Olucha-Ogwu
Uwakwe Nwugo	Iri asato na asaa	Dibia afa	Uhuegu-Ogwu
Oti Nwavoije	Iri asato na isii	Oru ugbo	Amaovia- Ogwu
Ebute Chukwuoji	Iri itolu na asaa	Ite nkwu	Ololi -Ogwu
Onwukwe Anu	Iri asaa na ato	Oru ugbo	Olikwu- Ogwu
Nwavo Ori	Iri asato na asato	Ezemmuo	Amokwe-Ogwu
Okolonta Dibia	Iri itolu na abuo	Itu Akparata	Umuhu-Ogwu